

## Հայոց Եւ Յունաց Միջեւ Աւագ Շաբթու «Լուսաւորեայ»ի Արարողութեան Հարց

### ԽՆԴԻՐԸ

1.- Մայիս 4 2002, Աւագ Շաբաթ օր, Ս. Յարութեան Տանարի մէջ, Քրիստոսի Գերեզմանէն «Լուսաւորեայ» արարողութեան ընթացքին, Յունաց Իրինիոս Պատրիարքը՝ ինքնակամ որոշումով, անակնկալօրէն տեղւոյն վրայ պահանջեց փոխել աւանդական սովորութիւնը Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանը մտնելու-դուրս գալու Սրբազան Լոյսով:

### Դէպքին նկարագրականը Հայր Սամուէլի քառերով:--

2.- Շաբաթ, 4 Մայիս 2002, կէսօրէ ետք ժամը 13:10ին, Յոյներ իրենց Լուսահան Իրինիոս Պատրիարքի գլխաւորութեամբ երեք անգամ թափօր դարձան Քրիստոսի Գերեզմանին շուրջ: Նրորոր դարձին, երբ Պատրիարքը մօտեցաւ մեր Ուշաթափման կողմը գտնուող սինքրուն, եւ (Հայր Սամուէլ) իրրեւ Հայոց Լուսահան, միացաւ Պատրիարքին եւ երկուքս միասին ուղղութեամբ դէպի Գերեզմանին մուտքը:

Նրբ Գերեզմանին դուռը քացուցաւ, Իրինիոս Պատրիարք եւ եւ միասին մուտք գործեցին «Հրեշտակի Քար»-ի սենեակը (նախասենեակը Սուրբ Գերեզմանին), ուր կան երկու պատուհաններ լուսահանութեան համար, մին հիւսիսային պատին մէջ՝ Յունաց համար, իսկ միւսը հարաւային պատին մէջ՝ Հայոց համար: Գերեզմանին դուռը փակուեցաւ, ու մենք երկուքս միայն մնացինք ներսը մեր ձեռքին ունենալով մոմերու տրցակներ: Ապա երկուքս անցնելով նեղ մուտքէն, նախ Պատրիարքը աղչեւ, իսկ եւ անոր ետեւէն, մտանք Գերեզմանի քառերը:

Առանց ժամանակ կորսնցնելու, Իրինիոս Պատրիարք քացաւ Գերեզմանի մարմարիոնին վրայ առաջուրնէ դրուած վառուած կանթեղին կափարիչը եւ երկուքս, նախ Պատրիարքը եւ ապա եւ, վառեցինք մեր ձեռքի մոմերու տրցակները:

Միջանկեալ ըսեմ, որ այստեղ Պատրիարքը առիթ չտուաւ որ երկուքս ընենք մեր առանձնական աղօթքները, ինչ որ արժան է միշտ:

3.- Մոմերը վառելէն անմիջապէս ետք, Պատրիարքը ինծի դարձաւ եւ ձախ քեւէս բռնելով եւ թեքելով մը քաշելով ըսաւ, որ եւ իր ձախ կողմը անցնիմ: Եւ հարցուցի իրեն թէ ինչո՞ւ այդպէս պէտք է ընեմ: Ան ըսաւ, որ եթէ եւ իր ձախ կողմը չանցնիմ եւ ինք նախ դուրս չելլէ Գերեզմանէն, Լոյսը բնաւ պիտի չհանենք: Եւ Պատրիարքին առաջարկեցի, որ եթէ նախ եւ ելլեմ, իրեն կը սպասեմ Հրեշտակի Քարին մօտ եւ ապա երկուքս միասին կը յառաջանանք մեր պատուհանները եւ Լոյսը դուրս կու տանք հաւատացեալներուն: Պատրիարքը չընդունեց իմ այս առաջարկը: Մեր այս խօսակցութիւնը եւ կամ վիճարանութիւնը տեւեց երկու կամ երեք վայրկեան: Հարահատեալ, ըսի Պատրիարքին, թէ եթէ այսպէս պիտի վիճարանինք, եւ դուրս կու գամ առանց իրեն սպասելու: Ան ըսաւ որ կարելի չէ:

4.- Պատրիարքի այդ ժխտական խօսքին վրայ, եւ վառուած մոմերով դուրս ելաւ եւ ուղղութեայ դէպի Հրեշտակի Քարի սենեակին հարաւային պատուհանը: Պատուհանին մէջ դրուած էին հինգ տրցակ մոմեր: Եւ հագիւ թէ սկսած էի մոմերը վառել, Պատրիարքը ետեւէս հասաւ եւ զիս մէկ կողմ հրեց ու ձեռքով մարեց երկու տրցակ մոմերը, որոնք հագիւ սկսած էին վառիլ: Եւ ալ անմիջապէս զինք մէկ կողմ հրեցի եւ դարձեալ սկսաւ մոմերը վառել: Ան դարձեալ զիս մէկ կողմ հրեց եւ կրկին մարեց մոմերը: Այս անգամին երկուքս սկսանք զիրար հրել եւ քաշել: Այսպէս, մօտ երեք վայրկեան զիրար կը քաշէինք, ու եւ զինքը բռնած կը փորձէի ձեռքիս մարած մոմը վառել իր մոմէն որ թոյլ չէր տար: Եւ միւս ձեռքով կայծահանով վառեցի պատուհանին մէջ դրուած տրցակներէն մէկը միայն: Պատրիարքը տեսաւ ըրածս եւ դարձեալ փորձեց մարել վառուած մոմը, բայց մոմը առնուած էր պատուհանին դուրսի



կողմը կեցած երիտասարդներեն հասցնելու համար Մեսրոպ Պատրիարքին, որ հիւրաբար կը գտնուէր Երուսաղէմ եւ կը նախագահէր հանդիսութեանց:

Մեր այս փաշֆշուփ ընթացքին, Հրեշտակի Քարին մօտ Պատրիարքը իյնալու պէս եղաւ եւ կոքնեցաւ ֆարին: Ահա այս պահուն էր, որ Գերեզմանին դռները բացուեցան եւ երկու Յոյն միաբան եկեղեցականներ ներս խուծեցին եւ անոնց հետեւէն ներս մտան ոստիկաններ ու անոնց հետեւէն Հայ վարդապետներ:

Հրեշտակի Քարին մատրան մէջ իրարանցում մը սկսաւ: Այս իրարանցումին մէջ ուրիշ ինչ պատահեցաւ, ինծի համար անորոշ է: Ես այն գիտեմ, որ զիս դուրս հանեցին ֆաշելով եւ մեր տղաքը ուսամբարձ տարին զիս մեր տեսչարանը:

Իրօք այսպիսի տգեղ դէպք մը նախատինք է քրիստոնեաներուն համար յաշս օտարներու եւ բոլոր մարդկանց:

Ապա, Հայեր սկսան իրենց թափօրին՝ երեք անգամ դառնալով Գերեզմանին շուրջ, որուն թափօրապետն էի ես, խոյր ի գլուխ: Թափօրէն ետք, Միաբանութիւնը Մեսրոպ Պատրիարքի գլխաւորութեամբ, Լուսահանի ընկերակցութեամբ եւ ժողովուրդի քաղմութեամբ, Գերեզմանէն հանուած Լոյսը տարին Սուրբ Յակոբ, ուր Թորգոմ Պատրիարք դիմաւորեց մեզ: (Տե՛ս Հայոց «Լուսահան» Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի 5 Մայիս 2002 թուակիր տեղեկագիրը Տնօրէն Ժողովի Գ Նիստ, 7 Մայիս 2002: Տե՛ս նաեւ մանրամասնութիւնք եւ տեղեկատուութիւն Սամուէլ Ծ. Վրդ-ի Տնօրէն Ժողովի Ժն նիստ, 27 Փետրուար 2003:)

## ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄ

5.- 6 Մայիս 2002, Երկուշաբթի, Պատրիարք Սրբազան Հայրը Յունաց Պատրիարքի հետ հանդիպում ունեցաւ վերոյիշեալ հարցով: Սոյն հանդիպման ընթացքին, տեղի ունեցան կարծիքներու փոխանակում: Նկատի առնելով, որ Պատրիարք Սրբազան Հայրը պիտի մեկնէր Միացեալ Նահանգներ, որոշուեցաւ Միացեալ Նահանգներէն իր վերադարձին կրկին հանդիպիլ այս հարցով, որ տեղի չունեցաւ:

6.- Յունաց Իրինիոս Պատրիարքի Յոյն եւ Միջագային Մամուլին առաջ ըրած բողոքին դէմ վերոյիշեալ խնդրով, Տնօրէն Ժողովը խմբագրեց հաղորդագրութիւն մը եւ յոնց գայն Հայ եւ Միջագային Մամուլին 8 Մայիս 2002ին (Տե՛ս մանրամասնութիւնք Տնօրէն Ժողով, Նիստ Գ, 7 Մայիս 2002): Հաղորդագրութեան նպատակը եղաւ զբաւոր յայտարարել այն, թէ Սուրբ Տեղեաց Սթաթուս Քուոյի գոյավիճակի ընդունուած աւանդութեան համաձայն, Յունաց Պատրիարքը կը մտնէ Սուրբ Գերեզման, Հայ Եպիսկոպոսին ընկերակցութեամբ: Միասին կ'աղօթեն, կը վառեն Սրբազան Լոյսը,՝ հայ լուսահան հոգեւորականը դուրս կու գայ նախ, ապա Յունաց Պատրիարքը: Յունաց Պատրիարքը եւ հայ լուսահան հոգեւորականը կը փոխանցեն իրենց ձեռքի Սրբազան Լոյսը իրենց հաւատացեալներուն, Յոյնը սենեակի հիւսիսային կողմը եղած բացուածքէն,՝ Հայը հարաւային կողմի բացուածքէն:

7.- Յուլիս ամիսէն սկսեալ ջանքեր եղան Յունաց եւ Հայոց Սրբատեղեաց Յանձնախումբերու հանդիպման ժողով գումարել, «Լուսահանութեան» հարցով զբաղուելու համար, բայց կարելի չեղաւ:

8.- 6 Փետրուար 2003, Հինգշաբթի, Յունաց եւ Հայոց Սրբատեղեաց Յանձնախումբերու հանդիպում տեղի ունեցաւ Լուսահանութեան հարցով: Հայոց կողմէ ներկայ էին՝ Արիս Եպս. Շիրվանեան, Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան, Գուսան Վրդ. Ալեանեան, Նորայր Արդ. Գազազեան: Յունաց կողմէ ներկայ էին՝ Յունաց Պատրիարքարանի Դիւանապետ՝ Արիստարքոս Արքեպիսկոպոս, Դանիէլ Արքեպիսկոպոս, Յունաց Պատրիարքարանի Թարգման՝ Քրիստոտուլոս Եպիսկոպոս, Ս. Յարութեան տեսուչ՝ Թէոֆիլաֆոս Ծ. Վարդապետ: Սոյն հանդիպման ընթացքին, հարցուեցաւ Յունաց կողմէ, թէ քանի՞ կանթեղ կը դրուի Գերեզմանի մարմարին վրայ Աւագ Շաբթու Լուսաւորեայի օրը: Հայոց Լուսահան՝ Հայր Սամուէլ ըսաւ, թէ իր յիշողութեանը համաձայն, տարի մը մէկ եղած է, տարի մըն ալ երկու: Այնուհանդերձ, Սթաթուս Քուոյի գիրքին համաձայն մէկ կանթեղ կ'ըլլայ:



Երբ մեր Հայոց Սրբատեղեաց Յանձնախումբի անդամներուն կողմէ Դանիէլ Արքեպիսկոպոսին հարց ուղղուեցաւ, թէ երբ Տիտոսը Պատրիարքի հիւանդութեան ինք տարի մը Լոյսը հանեց, Հայ Լուսահանը հետը Գերեզման մտա՞ւ, թէ ոչ: Դանիէլ Արքեպիսկոպոս ըսաւ, թէ չի յիշեր: (*ՏԵՍ մանրամասնութիւնք Տնօրէն Ժողովի ԺԵ նիստը, 27 Փետրուար 2003, Հինգշաբթի*):

9.- 20 Փետրուար 2003, Հինգշաբթի, կրկին հանդիպում տեղի ունեցաւ Յունաց եւ Հայոց Սրաբուս Քուոյի Յանձնախումբերու, Լուսահանութեան հարցով: Հայոց կողմէ ներկայ էին՝ Արիս Եպս. Ծիրվանեան, Սեւան Եպս. Ղարիպեան, Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան, Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեան:

Սոյն հանդիպման ընթացքին, Հայոց նախկին լուսահան՝ Սեւան Եպս. Ղարիպեան յայտարարեց, թէ ինք տարիներ շարունակ Լուսահան եղած է եւ միշտ ալ Գերեզման մտած ու առանց խնդրի Լոյսը հանած: Յանախ օգնած է Յոյն Պատրիարքին, երբ ան անկարող էր Գերեզման մտնել ու անկէ դուրս ելլել: Յիշեալ հանդիպման ընթացքին, Կոռնելիոս Արքեպիսկոպոս հաստատեց, որ 2001ին երբ ինք տեղապահ էր, Հայր Սամուէլ որպէս Լուսահան Գերեզման մտած է իր հետ Լոյսը հանելու համար: Հայր Ռազմիկ յիշեալ հանդիպման նոյնպէս յայտարարեց, որ ինք, որպէս Լուսահան միշտ մտած է Գերեզման Յոյն Պատրիարքին հետ: (*ՏԵՍ մանրամասնութիւնք Տնօրէն Ժողովի ԺԵ նիստը, 27 Փետրուար 2003, Հինգշաբթի*):

10.- 3 Մարտ 2003, Երկուշաբթի, Պատրիարք Սրբազան Հայրը Լուսահանութեան հարցով տեղեկագիր-նամակ յղեց Յունաց Իրինիոս Պատրիարքին, ուրտեղ Պատրիարք Սրբազան Հայրը մանրամասնօրէն կը բացատրէ ձեւն ու սովորութիւնը «Լուսաւորեալ»ի արարողութեան, հիմնուած հարիւրաւոր տարիներու աւանդութեան վրայ: (*ՏԵՍ նամակ եւ մանրամասնութիւնք Տնօրէն Ժողովի ԺԶ նիստ, 6 Մարտ 2003, Հինգշաբթի*):

11.- 11 Մարտ 2003, Երեքշաբթի յետ միջօրէի ժամը 5ին, Պատրիարքարանի Խորհրդարանին մէջ Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, Տնօրէն Ժողովի եւ Սրբատեղեաց Յանձնախումբի ներկայութեան հանդիպում տեղի ունեցաւ Կրօնից Նախարարութեան եւ Երուսաղէմի Ոստիկանապետին եւ ոստիկանութեան հետ, Լուսահանութեան հարցով:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը կարգաց 3 Մարտ բուակիր տեղեկագիր-նամակը ուղարկուած Յունաց Պատրիարքին (որմէ օրինակ մըն ալ յղուած էր Կրօնից Նախարարութեան):

Պատրիարք Սրբազան Հայրը շեշտեց Սրաբուս Քուոյի անխախտ պահպանումը, թէ Սուրբ Տեղերը կը կառավարուին յիշեալ օրէնքով միայն եւ ոչ մէկը իրաւունք ունի նորը ւսելցնելու եւ կամ օրէնքը եւ սովորութիւնը փոխելու: Իսրայէլի Պետութիւնը պարտաւոր է անխափան պահպանել Սրաբուս Քուոն: Սրբատեղեաց մէջ երբեք համայնքները, այսինքն՝ Յոյներ, Լատիններ եւ Հայեր, ունին հաւասար իրաւունքներ: Ոչ մէկը արտօնութիւն կամ հրաման կը խնդրէ միւսէն, երբ ընելիքը իր բացարձակ իրաւունքն է:

Երուսաղէմի Հին Քաղաքի ոստիկանապետ՝ Քոլոնէլ Նիսսո յայտարարեց հետեւեալը.- «Մենք կը յարգենք Սրաբուս Քուոն սրբատեղեաց մէջ եւ քաջատեղեակ ենք, թէ Սրաբուս Քուոն միակ օրէնքն է սրբատեղեաց մէջ: Մենք նաեւ կը յարգենք ձեր տօները ընդհանրապէս եւ Ձատիկը մասնաւորապէս, որովհետեւ անկա Քրիստոնէութեան համար ամենասուրբ տօնն է: Աւագ Շաբթուան Արարողութիւնը, իմ հասկացողութեան չափով, Յունաց կը պատկանի: Սակայն, ոստիկանութեան դիրքը խաղաղութիւնը պահել է այս տօնակատարութեան ընթացքին: Ոչ մէկը իրաւունք ունի նոր օրէնք ստեղծելու, մենք պիտի փորձենք պահպանել սովորութիւնը ինչպէս որ էր նախապէս: Մեր մտահոգութիւնը հաւատացեալներու ապահովութիւնն է: Մենք լսեցինք ձեր պաշտօնական կեցուածքը այս հարցով: Մենք նաեւ պիտի հանդիպինք Յունաց Պատրիարքի հետ իրմէ լսելու իրենց պաշտօնական դիրքը այս հարցով: Պիտի փորձենք հանդիպում կազմակերպել Ձեր եւ Յունաց միջեւ: Ոստիկանութիւնը պիտի չարտօնէ ոեւէ խնդիր կամ կոչի այս տօնակատարութեան ընթացքին: (*ՏԵՍ մանրամասնութիւնք Տնօրէն Ժողովի ԺԷ նիստ, 12 Մարտ 2003, Զորեքշաբթի*):



«Նքէ անցնող Տարիներուն ինչպէս Զոր նամակին մէջ դուք յիշած էք, բէ  
Հայոց Պատրիարքարանի ներկայացուցիչ մը իրապէս մտեր է Սուրբ Գերեզմանի



մատուցող, ապա այդ պետք է որ ըլլայ Մեր նախորդին անկարողութեան կամ ալ ճիշդ տեղեկութեան պակասին պատճառով: Այս արդարեւ կը յարուցէ Սթաթուս Քուոյի բռնաբարում եւ ոչ մէկ պարագայի տակ կը հաստատէ նոր օրէնք մը:» (Տե՛ս մանրամասնութիւնք Տնօրէն ժողովի ժԸ նիստ, 31 Մարտ 2003, նրկուշարթի):

13.- 1 Ապրիլ 2003, առաւօտեան ժամը 11ին Կրօնից Նախարարութեան գրասենեակին մէջ, Լուսահանութեան հարցով, հանդիպում տեղի ունեցաւ Հայոց եւ Յունաց Պատրիարքներու միջեւ, ի ներկայութեան Կրօնից Նախարարութեան եւ Երուսաղէմ Քաղաքի Ոստիկանութեան պատասխանատու անձանց:

Յունաց Պատրիարքարանի կողմէն ներկայ էին ինքն իրինիոս Պատրիարքը հետը ունենալով Մետրապոլիտ Վասիլիոս, Մետրապոլիտ Քրիստոստոմոս եւ Արիսթարքոս Արքեպիսկոպոսը: Հայոց Պատրիարքարանի կողմէն ներկայ էին ինքն Պատրիարքը՝ Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեան հետը ունենալով Սուրբ Աթոռոյ Լուսարարապետ՝ Տ. Նուրհան Արքեպիսկոպոսը եւ Տնօրէն ժողովի Դիւանին Քարտուղար՝ Հայր Բագրատ Պուրնէֆեան: Կրօնից Նախարարութեան կողմէն ներկայ էին Քրիստոմեայ Համայնքներու Գրասենեակին պատասխանատու՝ Սեզար Մարնիէ եւ փաստաբան Նոսսի Հերշլէր, որ եւ վարեց սոյն հանդիպումը: Ոստիկանութեան կողմէն ներկայ էին Սրբատեղեաց պատասխանատու հրամանատար՝ Նիսսիմ Շախամ, Սալիպա եւ ուրիշներ:

14.- Ժողովը բացուեցաւ փաստաբան Նոսսի Հերշլէրի կողմէ: Փաստաբան Նոսսի առաջարկեց լսել երկու Պատրիարքներուն:

Իրինիոս Պատրիարք ներկայացուց Յունաց Պատրիարքարանի առարկութիւնները ըստ հետեւեալին.- «Համաձայն Սթաթուս Քուոյին, իւրաքանչիւր համայնք ունի իր իրաւունքները: Երբ Սուրբ Գերեզմանին դուռը կը կնքուի Յունաց եւ Հայոց Թարգմաններու ներկայութեան, եւ մեր Եկեղեցւոյ Խորանին կու գան երեք համայնքները, այսինքն Հայեր, Ղպտիներ եւ Ասորիներ, խոնարհութեան համար, այս կը նշանակէ որ իրենք մեզմէ կը ստանան Սուրբ Կրակը: Յոյներ երիցս քափօր կը դառնան Գերեզմանին շուրջ: Երրորդ դարձին՝ Հայ Եպիսկոպոսը կ'ընկերանայ Յունաց Պատրիարքին: Պատրիարքը իր գգեստները կը հանէ եւ իր ձեռքին մէջ կ'առնէ երկու մոմերու տրցակներ: Գերեզմանին դուռը ապա կը բացուի եւ Պատրիարքը կը մտնէ իրեն ընկերանալով Հայ Եպիսկոպոսը: Պատրիարքը կը մտնէ Սուրբ Գերեզմանին մատուռը եւ Հայ Եպիսկոպոսը կը սպասէ Հրեշտակի Քարին մօտ: Պատրիարքը ծունկի կու գայ, կը վառէ իր մոմերը, դուրս կու գայ Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն եւ Լոյսը կու տայ Հայ եպիսկոպոսին, ապա կը յառաջանայ հիւսիսային պատուհանին մօտ, որպէսզի Լոյսը փոխանցէ, Հայ Եպիսկոպոսն ալ իր Լոյսը կը փոխանցէ հարաւային պատուհանէ: Յետոյ, Պատրիարքը դուռը կը բաղխէ իր ոտով: Դուռը կը բացուի, ու ներս կը մտնեն Ղպտոց եւ Ասորոց Լուսահանները ու կը վառեն իրենց մոմերու տրցակները Պատրիարքէն: Ապա Պատրիարքը դուրս կու գայ Գերեզմանէն եւ Գերեզմանի մուտքին Լոյսը կու տայ իր համայնքին:

«Ուրիշ Արքեպիսկոպոսներ ալ եղած են ինձմէ առաջ ու Լոյսը հանած են, որոնք այժմ կենդանի չեն: Այս Ուղղափառ Եկեղեցւոյ արարողութիւնն է:

«Անցեալ տարի եւ զխաւորեցի արարողութիւնը: Մտայ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը: Հայր Սամուէլն ալ մտաւ ինձի հետ եւ ծունկի եկաւ իմ կողքին: Ես իրեն ըսի, որ տեղը ուր ինք կը գտնուի չէ այն տեղը ուր ինք պէտք է ըլլայ, այլ իր տեղը Հրեշտակի Քարին մօտ է: Հայր Սամուէլ փորձեց առաջինը ըլլալ Լոյսը փոխանցելու, որն իրաւունք չունի այդպէս ընելու: Ես մարեցի իր Լոյսը: Վե՛ն մը սկսաւ մեր մէջ, եւ անոնք որոնք դուրսը կը սպասէին, լսելով ներս մտան: Հայր Սամուէլ վառեց իր մոմերու տրցակը վառիչով մը:»

15.- Իրինիոս Պատրիարքի երկար խօսքէն յետոյ, Տ. Թորգոմ Պատրիարք խօսք առաւ ու ըսաւ.- «Ես միայն երէկ գիշեր ստացայ Յունաց Պատրիարքի գրաւոր պատասխանը մեր 3 Մարտ 2003 թուակիր նամակին: Վկաները, զորս Յոյներ ունին մենք ալ ունինք, ու մերը դեռ կենդանի են: Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն ներս մտնելու հարցով, Հայեր հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն ներս կը մտնեն Լուսաւորեացի արարողութեան ընթացքին: Ինչ որ Յոյներ կ'ըսեն ճիշդ չէ: Չկայ ոչ մէկ արձանագրութիւն, որ կը վկայէ թէ Հայեր



Սուրբ Գերեզմանը չեն մտնել: Քասբի գրին էջ 69ի վրայ այն տողը, որ կը վկայէ թէ երկուքն ալ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը կը մտնեն, անոնք կը մտնեն ոչ միայն Գերեզմանի շէնքը այլեւ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը եւս: Յետոյ, այս տօնը կը պատկանի բոլոր Ուղղափառ Եկեղեցիներուն եւ ոչ միայն Յոյն Ուղղափառ Եկեղեցոյ: Ես ուրախ չեմ այն պատահարին համար, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարի: Այս արարողութիւնը պէտք չէ մրցումի ձեւ ստանայ: Սրբատեղեաց մէջ փոփոխութիւններ չեն արտօնուիր առանց ազգարարութեան: Օրինակի համար, Ղաթիններ՝ որոնք իրենց Պատարագի երգեցողութիւնը երկարեցին աւելի քան իրենց համար նշդուած ժամը (8:30), դուք գացիք ու փակեցիք անոնց մատրան դռները, որոնք ոչ միայն չարեցեցին ժամը, այլ նաեւ յաւելեալ աթոռ մըն ալ գետեղած էին, որն ընելու իրաւունք չունէին: Թորգոմ Պատրիարք շարունակելով իր խօսքը ըսաւ.՝ Լոյսը, որ կը փոխանցուի Գերեզմանի պատուհաններէն պէտք չէ մրցումի մը կերպարանք ստանայ: Մենք 1520 թուականէն սկսեալ, պատմական փաստեր ունինք, թէ երկուքն միասին Սուրբ Գերեզմանի մատուռը կը մտնեն, միասին կը վառեն: 1966-1976 մեր Լուսահանը Կիրեղ Սրբազանն էր, եւ ան մտած է Սուրբ Գերեզմանի մատուռը: Սեւան Սրբազան, որ յաջորդած է Կիրեղ Սրբազանին որպէս Լուսահան, ան եւս մտած է Սուրբ Գերեզմանի մատուռը 1977-1988, ինչպէս նաեւ Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեանը 1991-1998: Դալով Ձեր նախորդին հիւանդութեան հարցին, այդ նիշդ է իր վերջին 3-4 տարիներուն ընթացքին միայն:

Սուրբ Աթոռոյ Լուսարարապետ՝ Նուրհան Արք. Մանուկեան աւելցուց, թէ այն վկաններ, որոնք Յունաց Պատրիարքը յիշած է իր նամակին մէջ, ոչ լուսահան եղած են ոչ ալ գերեզման մտած: Մետրապօլիտ Կոնստանտին ինք խոստովանած է, որ Հայր Սամուէլ իր հետ Գերեզման մտած է: Հայր Սամուէլ, Իրինիոս Պատրիարքին հետ մտած է Սուրբ Գերեզմանի մատուռը, այլապէս ինչո՞ւ պիտի ըսէր իմ ձախ կողմս անցիր: Այստեղ պէտք չունինք յիշելու մեր հայկական աղբիւրները, որոնք կը վկայեն մեր Գերեզմանի մատուռէն ներս մտնելու հարցով: Յունաց Պատրիարքը ինք է, որ խնդիր յարուցեց: Մենք անցեալին բնաւ խնդիր չենք ունեցած իրենց հետ այս հարցով:

16.- Փաստաբան Նոսսի շեշտեց, թէ Իսրայէլի Պետութիւնը չի կրնար ընդունիլ կամ մերժել ասոր կամ անոր աղբիւրները: Պետութեան մտահոգութիւնը կարգ ու կանոնը պահելն է: Երկու կողմերը պէտք է իրար միջեւ լուծեն հարցը:

Երկու կողմերուն խնդրայարոյց չլինելու համաձայնութիւնը առնուելէ ետք, Կրօնից Նախարարութիւնը առաջարկեց խնդիր չարուցելու պայմանագիր մը ստորագրել եւ ապա շարունակել բանակցութիւնը: Երկու Պատրիարքները ստորագրեցին պատրաստուած պայմանագրին տակ:

Սոյն գիրի ստորագրուելէ ետք, Փաստ. Նոսսի ներկայացուց խմբագրեալ զիջումնաւոր համաձայնագիր մը 2003 տարւոյ Ջատկուայ տօնին համար միայն: Սոյն զիջումնաւոր համաձայնագիրը, որ պիտի ի գործու ըլլայ միայն 2003 տարւոյ Ջատկուան տօնին, կ'առաջարկէ որ Հայ Եպիսկոպոսը ընկերանայ Յունաց Պատրիարքին ու մտնէ Պատրիարքին հետ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը, սակայն Լոյսը ստանայ Պատրիարքէն եւ ոչ այնտեղ դրուած կանթեղէն: Տօնէն յետոյ, երկու կողմերն ալ պէտք է նստին սեղանի շուրջ եւ համաձայնին:

Թորգոմ Պատրիարք առարկեց ըսելով.՝ Գերեզմանի Քարին վրայ գետեղուած կ'ըլլայ կանթեղ մը, հետեւաբար ինչո՞ւ Հայ Լուսահանը Յունաց Պատրիարքէն պիտի վառէ Լոյսը:

Իրինիոս Պատրիարք ըսաւ.՝ Մենք պէտք է պահենք արարողութեան կարգը: Այս առաջարկը նաեւ րոնաբարում է Սրբոս Գուրդի օրէնքներուն եւ մենք առանձինն չենք կրնար որոշել ընդունիլ թէ ոչ: Յունաց Պատրիարքարանի առանձինն որոշումին կը կարօտի այս առաջարկը ընդունիլ թէ ոչ: Եւ եթէ Միաբանութեան որոշումին կը կարօտի այս առաջարկը ընդունիլ, կը վախճանք որ միւս համայնքները եւս մենք այս առաջարկը ընդունինք, կը վախճանք որ միւս համայնքները եւս պահանջ դնեն մտնելու Սուրբ Գերեզմանի շէնքէն ներս:

Հանդիպման վերջին, երկու կողմերը խնդրեցին ունենալ սոյն առաջարկը գրաւոր, որպէսզի երկու կողմերուն Միաբանութիւնները որոշեն ընդունիլ թէ ոչ: (Տե՛ս մանրամասնութիւնք *Տնօրէն ժողովի ժԹ նիստ, 2 Ապրիլ 2003, Չորեքշաբթի*):



17.- 6 Ապրիլ 2003, Կիրակի երեկոյան ժամը 7ին, Տնօրեն Ժողովի Նիստին հրաիրուեցաւ Կրօնից Նախարարութեան Օրինական Խորհրդական՝ փաստաբան Նոսսի Հէրշլէր: Պատրիարք Արքազան Հայրը յայտնեց փաստաբան Նոսսիին, թէ Յունաց Պատրիարքի պատասխան նամակը ստացեր էր միայն վերջին օրը, 31 Մարտ 2003ին: Յունաց Պատրիարքի նամակին ի պատասխան, Պատրիարք Արքազան Հայրը կարգաց Հայր Բագրատի կողմէ Անգլիերէն պատրաստուած Հայոց Պատրիարքարանի պաշտօնական պատասխան նամակը «Լուսաւորեայ»ի արարողութեան հարցով:

Փաստ. Նոսսի խօսք առաւ ու ըսաւ. «Մենք կը փորձենք գործնական լուծում մը գտնել առայժմ: Տակաւին ժամանակ չունեցանք իւրաքանչիւրի աղբիւրները ստուգելու: Այդ վստահաբար ժամանակ կ'ուզէ: Ժամանակի նեղութեան պատճառով մենք առաջարկեցինք ժամանակաւոր համաձայնագիր մը, ուրտեղ Հայ Լուսահանը պիտի մտնէ Սուրբ Գերեզմանի մատուոը: Տօնը խաղաղութեամբ տօնելէ յետոյ միայն մենք պիտի կարենանք բնական իւրաքանչիւրի փաստարկութիւնները եւ ով լիիրաւ իրաւունք ունի: Այս առաջարկը իմ հասկացողութեամբ, ձեզի ի նպաստ է, որովհետեւ իրաւունք պիտի ունենաք մտնելու Սուրբ Գերեզմանի մատուոը, ու պիտի ստանաք Լոյսը Յունաց Պատրիարքէն, նկատի առնելով որ ինք առաջնորդն է Ուղղափառ Եկեղեցիին: Դիտենք որ դուք կը գիշիք ձեր իրաւունքէն ստանալով Լոյսը Յունաց Պատրիարքէն, բայց այս գիշումը միայն այս տարուայ համար է: Տօնէն յետոյ, երկու կողմերը պիտի հրաւիրենք եւ քանակցութեանց սկսինք: Եթէ երկու կողմերը սոյն առաջարկը մերժեն, Իսրայէլի Պետութեան Վարչապետը պիտի որոշում կայացնէ, անշուշտ ստանալէ յետոյ անհրաժեշտ մանրամասնութիւնները հարցին մասին: Քոյունէլ Նիստ Շախամ եւ ոստիկանութիւնը շատ մտահոգ է այս հարցով: Մեր առաջարկը միայն այս տարուայ համար է: Եթէ համաձայնիք այս առաջարկը ընդունելու, մենք խորհրդաւոր արարողութիւն մըն ալ կրնանք կազմակերպել, ուրտեղ երկու Պատրիարքները ստորագրելէ յետոյ սոյն առաջարկ համաձայնագիրը կը ձեռնուին եւ հաշտ կերպով կը կարողանան տօնել առանց խնդրի: Եւ տօնէն յետոյ, կը հետապնդենք հարցը: Եթէ այնքան մտաւախութիւն ունիք, որ այս առաջարկ համաձայնագիրը կրնայ ապագային փաստաթուղթ որպէս համարուի, եւ անձամբ կը վստահեցնեմ որ այս համաձայնագիրը ապագային չհամարուի որպէս օրինական համաձայնագիր»:

18.- Պատրիարք Արքազան հայրը շեշտեց, թէ նոյնիսկ Իրինիոս Պատրիարքին հետ մեր Լուսահանը՝ Հայր Սամուէլ, մտաւ Սուրբ Գերեզմանի մատուոը եւ դուրս եկաւ: Յունաց Պատրիարքն է որ մարեց Հայր Սամուէլի ձեռքին մոմերու տրցակը:

Նախկին Լուսահան՝ Սեւան Արքազան յայտարարեց, թէ ինք անձամբ տասներկու տարիներ շարունակ Լուսահան եղած է ու մտած Սուրբ Գերեզմանի մատուոը այն օրերու Յունաց Պատրիարքին հետ ու երբեք խնդիր չեմ ունեցած: Յունաց ներկայացուցած բոլոր վկանները վախճանեալ են: Եւ կենդանի վկայ եմ, մտած Սուրբ Գերեզմանի մատուոը, վառած Լոյսը Սուրբ Գերեզմանի Քարին վրայ դրուած կանթեղէն եւ դուրս ելած անկէ:

Սուրբ Աթոռոյ Լուսարարապետ՝ Նուրհան Արքազան ըսաւ. «Մենք Սուրբ Գերեզմանի մատուոը մտած ենք նոյնիսկ Տիոտորոս Պատրիարքէն ալ առաջ»:

Արիս Արքազան: - 1834ին նման խնդիր մը ունեցեր ենք եւ 1835ին մեր իրաւունքը հաստատող Ֆերման ստացեր ենք Օսմանեան Կառավարութենէն, յետոյ ալ Սթաթուս Գուոն հաստատուած է:

Հայր Բագրատ: - «Լուսաւորեայ»ի արարողութեան օրը, ամէն ինչ հաւասարապէս կը բաժնուի Յունաց եւ Հայոց միջեւ: Նոյնիսկ Սուրբ Յարութեան Տաճարը կը բաժնուի երկուքի՝ Հայոց եւ Յունաց բաժնեկներու: Յունաց Պատրիարքի եւ Հայոց Լուսահանի Գերեզմանէն ներս մտնելէ յետոյ, Քասք չի մանրամասներ թէ ինչ կը պատահի ներքը, որովհետեւ ինք չէ մտած, ինք ինչ որ դուրսը տեսեր է այդ մանրամասնած է:

Փաստաբան Նոսսի խնդրեց ժողովականներէն որ իրեն նկարագրեն Սուրբ Գերեզմանը եւ «Լոյսի» արարողութիւնը:



Հայր էմմանուէլ կարգաց 1880-ի «Բովանդակութիւն Սրբազան Տեղեաց...» գիրքէն Լուսահանութեան նկարագրականը: «Յոյներ երբք անգամ թափօր կը դառնան Գերեզմանին շուրջ: Երրորդ դարձին, երբ Յունաց Պատրիարքը կը մօտենայ Գերեզմանի գլխաւոր մուտքին, իրեն կը միանայ Հայոց Լուսահանը: Անոնք երկուքը միասին կը մտնեն Սուրբ Գերեզման իրենց ձեռքին ունենալով 12 մոմերու տրցակ մը: Երկուքը մտնելէ յետոյ իրենց ետեւէն Գերեզմանի դուռը կը փակուի: Երկուքը միասին լռելիայն կարն աղօթք մը ընելէ յետոյ, կը վառեն իրենց ձեռքի մոմերու տրցակները եւ դուրս կու գան Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն: Իրենց ձեռքին վառուած մոմերը դուրս կու տան Գերեզմանի պատուհաններէն: Հայերը հարաւային պատուհանէն եւ Յոյները հիւսիսային պատուհանէն:

Պատրիարք Սրբազան ըսաւ, թէ Տնօրէն ժողովը դեռ պիտի ճշմարիտ կրօնից նախարարութեան առաջարկը եւ իրենց տեղեակ կը պահէ Տնօրէն ժողովի որոշումին մասին յաջորդ շարքաւորան ընթացքին: (Տե՛ս մանրամասնութիւնք Տնօրէն ժողովի նիստ Ի, 6 Ապրիլ 2003, Կիրակի):

19.- 10 Ապրիլ 2003, Հինգշաբթի, «Լուսահանութեան» հարցով Հայոց Պատրիարքարանը ներկայացնող՝ Փաստաբան Էյթան Էրշթէյն Կրօնից նախարարութեան Օրինական Խորհրդական փաստաբան Յոսսի Հէրշլէրին գրաւոր յղեց Հայոց Պատրիարքարանի պաշտօնական կեցուածքը, մանրամասնելով «Լուսաւորեայի արարողութեան» կարգը ըստ դարերու սովորութեան, առաջարկելով հետեւեալը.- «Երկու Նկեղեցիներէն միայն մէկական ներկայացուցիչ կը մտնէ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը: Յունաց Պատրիարքը կամ իր ներկայացուցիչը, նախ կը մտնէ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը, տեղ տալով իր հետ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը մտնելու Հայոց Պատրիարքի ներկայացուցիչին: Ծնկաշոք լռելիայն աղօթք մը ընելէ յետոյ, իւրաքանչիւրը կը վառէ Սրբազան Լոյսը ուղղակիօրէն Գերեզմանի Մարմարին վրայ գետեղուած կանթեղէն: Ապա Հայոց Պատրիարքի ներկայացուցիչը Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն դուրս կ'ելլէ ու կը սպասէ Հրեշտակի Քարին մօտ մինչեւ Յունաց Պատրիարքի Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն դուրս գալը: Զիրար ողջունելէ յետոյ, Յունաց Պատրիարքը կը յառաջանայ հիւսիսային պատուհանին մօտ, փոխանցելու Սրբազան Լոյսը, եւ Հայոց Պատրիարքի ներկայացուցիչն ալ կը յառաջանայ հարաւային պատուհանին մօտ փոխանցելու Սրբազան Լոյսը»:

20.- 10 Ապրիլ 2003, Հինգշաբթի, Հայր Բագրատի կողմէ Անգլերէն պատրաստուած եւ Յունաց Պատրիարքի նամակին ի պատասխան Պատրիարքարանի պաշտօնական պատասխանը ղրկուեցաւ առ որ անկ է:

21.- 15 Ապրիլ 2003, Երեքշաբթի, Իսրայէլի Վարչապետի քարտուղարին շտապ յուշագիր մը ղրկուեցաւ «Լուսահանութեան հարցով» Հայոց Պատրիարքարանը ներկայացնող՝ Էյթան Էրշթէյնի գործակից Իսրայէլի Պետութեան նախկին Օրինական Խորհրդական Ալլոն Կէլէրքի կողմէ: Յիշեալ յուշագրով, Փաստ. Կէլէրք կը խնդրէ Իսրայէլի Պետութենէն միջամուխ ըլլալ այս հարցին մէջ, նկատի ունենալով որ Պետութիւնը ինք Իրաւասու է որոշում կայացնել երբ Սրբատեղեաց հարցով երկու կողմերը անդրդուելի կը մնան իրենց կեցուածքին մէջ: Սոյն յուշագրին մէջ, Փաստաբան Կէլէրք կը ներկայացնէ խնդրին մանրամասնութիւնները եւ տրամաբանական քաջատրութիւնը կապուած Հայոց Իրաւունքին հետ:

22.- 16 Ապրիլ 2003 Զորեքշաբթի կէսօրին Երուսաղէմ Ծրջանի Ոստիկանապետ՝ Միքի Լէվի եւ Քոյոնէլ Նիսսիմ Ծախամ եւ Սալիպա, Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ հանդիպում ունեցան Լուսահանութեան հարցով:

Ոստիկանապետ Լէվի Պատրիարք Սրբազան Հօր յայտնեց իր մտահոգութիւնները «Լոյսի արարողութեան» հարցով: Լէվի ըսաւ, թէ «Լոյսի արարողութեան» խնդրով ստիպուած է Երուսաղէմ Քաղաքին եւ մարդոց ապահովութիւնը խորհիլ: Խնդրի առաջին առնելու համար, Լէվի յայտարարեց, թէ պիտի արտօնէ որ իւրաքանչիւր համայնքէն միայն յիսունական հոգի մտնեն Սուրբ Յարութեան Տաճար «Լոյսի արարողութեան» մասնակցելու համար: Եւ եթէ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը մտնելու չմտնելու խնդիրը աւելի սրուի Յունաց եւ Հայոց միջեւ, պիտի որոշէ ըստ այնմ, որ երկու ոստիկաններ ալ ընկերանան Յունաց Պատրիարքին եւ Հայոց Լուսահանին: Լէվի ըսաւ, թէ ինք լիազօրուած է Իսրայէլի Պետութենէն



գործնական ֆայլեր ու որոշումներ առնել այս հարցով: Լեվի յայտարարեց, թե Քասբի գրքին մէջ «Լոյսի արարողութեան» ընթացքին Սուրբ Գերեզմանէն ներս կատարուած արարողութեան մանրամասնութիւնները կը պակսին եւ ինչ որ ձեռով խորհրդաւոր քան մը կայ ատոր մէջ:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը մէջբերեց նաեւ «Յոյն Պատրիարքէն Արտօնութիւն առնելու» հարցը, որ Յունաց Պատրիարքը յիշած է իր նամակին մէջ: Պատրիարք Սրբազան Հայրը յանդիմանալ քացատրութիւններ տուաւ Ոստիկանապետին եւ ներկայացուց, թէ այդ պէտք չէ հասկնալ «արտօնութիւն տալու կամ չտալու» իմաստով: Այլ պարզապէս սովորութիւն է երբքալ եւ շնորհաւորել Սրբազան Պատրիարքը: Դպտիներ եւ Ասորիներ նոյնը կ'ընեն երբ կու գան Հայոց Պատրիարքի մօտ: Պատրիարք Սրբազան Հայրը յայտնեց ոստիկանապետին, թէ երկու կողմերէն համաձայնութիւն չգոյանալուն պատճառով, կը սպասուի Պետութեան որոշումը այս հարցին մէջ:

Լեվի ըսաւ, թէ իրենք ստուգեցին Սուրբանին Ֆերման յայտարարութիւնը Սրաթուս Բուռլի հաստատման կապակցութեամբ, եւ համաձայն այդ յայտարարութեան, երբ վեճ մը սրբատեղեաց մէջ գոյանայ եւ համաձայնութիւն չգոյանայ կողմերուն միջեւ, հոգատար կառավարութիւնը լիազօրուած է որոշումներ կայացնել վեճերուն վերջ տալու: Սրաթուս Բուռլի հաստատման յայտարարութիւնը արդիւնք է իրիմի պատեքազմին: Պետութիւնը մտահոգ է այս հարցով:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը ըսաւ, թէ Քասբի գիրքը շատ յստակ կերպով կ'ըսէ թէ «երկուսն ալ կը մտնեն Սուրբ Գերեզմանի մատուոյը»: Ինչ որ պատահեցաւ անցեալ տարի անհաճոյ դէպք մըն էր: Սակայն ո՞վ սկսաւ վեճը: Երկուսն ալ մտան Սուրբ Գերեզմանի մատուոյը եւ վառեցին իրենց մոմերը Գերեզմանի Քարին վրայ դրուած կանթեղէն: Երբ Հայր Սամուէլ կը պատրաստուէր դուրս գալ, որպէսզի նամբայ տայ Յունաց Պատրիարքին դուրս գալու, Յունաց Պատրիարքը իր քեռն քաջեց, որպէսզի Հայր Սամուէլ իր ետեւը անցնի: Հայր Սամուէլ Յունաց Պատրիարքին ըսաւ, թէ այս է սովորութիւնը: Հայր Սամուէլ դուրս եկաւ Սուրբ Գերեզմանի մատուոյն եւ յառաջացաւ հարաւային պատուհանին մօտ: Այդ րոպէին է, որ Յունաց Պատրիարքը յարձակեցաւ Հայր Սամուէլի վրայ եւ մարեց Հայր Սամուէլի ձեռքին մոմերը: Հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր այս էր սովորութիւնը եւ Յունաց իրինիոս Պատրիարքը անցեալ տարի ուզեց փոխել այդ սովորութիւնը: Յունաց Պատրիարքը իր նամակին մէջ կ'ուրանայ, որ Հայր Սամուէլ իրեն հետ Սուրբ Գերեզմանի մատուոյը մտած է: Յունաց Պատրիարքը կը յայտարարէ, թէ Հայոց Լուսահանը իրեն հետ չի մտներ Սուրբ Գերեզմանի մատուոյը: Գալով «Արտօնութեան» հարցին, եթէ այդ սոսկ արտօնութեան հարց է, ուրեմն որո՞ւն իշխանութեամբ ան կ'ընայ տալ կամ չտալ: Մենք հանդիպում ունեցանք Կրօնից Նախարարութեան Գրասենեակին մէջ, եւ հոն մեզի յայտարարութեամբ, թէ եթէ երկու կողմերը համաձայնութեան չգան, ապա Վարչապետը պիտի որոշում կայացնէ: Մենք արդէն կապ կը պահենք Վարչապետի գրասենեակին հետ:

Լեվի յայտնեց թէ, Նկատի առնելով, որ Երուսաղէմի հարցերով զբաղող Նախարար՝ Նաթան Շարանսֆին Վարչապետի հրահանգով պիտի զբաղի այս հարցով, մենք պիտի հրաւիրենք իւրաքանչիւր Պատրիարքութենէն երեքական ներկայացուցիչ ներառեալ ձեզ ներկայացնող փաստաբանները հանդիպելու յառաջիկայ Երկուշաբթի օր Շարանսֆի գրասենեակին մէջ: Պետութեան կողմէ ալ ներկայ պիտի ըլլայ փաստաբան մը: (Տե՛ս մանրամասնութիւնք Տնօրէն Ժողովի ԻԱ նիստը, 16 Ապրիլ 2003, 2օրեքշաբթի):

28.- 18 Ապրիլ 2003, Ուրբաթ յետ միջօրէին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը Խորհրդակցական Ժողովի հրաւիրեց Տնօրէն Ժողովի եւ Սրբատեղեաց անդամները եւ «Լուսահանութեան» հարցով Հայոց Պատրիարքարանը կառավարութեան մօտ ներկայացնող՝ Փաստաբան Էթան Էքքէյն: Սոյն Ժողովին Պատրիարք Սրբազան Հայրը տեղեկացուց իր 16 Ապրիլ 2003 2օրեքշաբթի օրուան Երուսաղէմ Քաղաքի Ոստիկանապետ Միքի Լեվիի հետ հանդիպման մասին: Ոստիկանապետ Միքի Լեվի Պատրիարք Սրբազան Հօր յայտնած է, թէ հանդիպում տեղի ունենալու է յառաջիկայ Երկուշաբթի օր Նաթան Շարանսֆի Նախարարի գրասենեակին մէջ այս հարցով: Պատրիարք Սրբազանը աւելցուց, թէ ոստիկանութեան մտահոգութիւնը



մարդոց ապահովությունն է եւ թէ իրենց համար ամենէն մտահոգիչ կէտը անցեալ տարուայ պատահած անհանդդ դէպքն է, որ տեղի ունեցաւ «Լոյսի արարողութեան» ընթացքին Գերեզմանէն ներս, Յունաց Պատրիարքի եւ Հայր Սամուէլի միջեւ:

Փաստարան էրշթէյն խօսք առաւ ու ըսաւ. «Հարկաւոր է Նախարարին գրաւոր ներկայացնել ձեր կենդանի լուսահաններու վկայութիւնները: Այսինքն, Սեւան Սրբազանի, Հայր Ռազմիկի եւ Հայր Սամուէլի վկայութիւնները այս հարցով: Քանի դեռ հանդիպման ժամին մասին լուր չկայ, հարկ է որ ինչ փաստաթուղթ որ Հայոց Պատրիարքարանը ի ձեռին ունի ներկայացուի սոյն հանդիպման: Մենք ունինք կենդանի վկաներ եւ իսկական փերմաններ, փաստաթուղթեր: Շարանսֆիի Գրասենեակին մէջ հանդիպման օրուան համար, նախընտրելի է որ Սեւան Սրբազանն ալ ներկայ գտնուի»:

Ժողովի վերջաւորութեան, հրաւիրեալ փաստարանները գրաւոր վկայութիւնները առին Սեւան Սրբազանի, Հայր Ռազմիկի եւ Հայր Սամուէլի, հանդիպման ներկայացնելու համար: (*Տե՛ս մանրամասնութիւնք Խորհրդակցական Ժողով, Նիստ Բ, 18 Ապրիլ 2003, Ուրբաթ*):

24.- 21 Ապրիլ 2003, Երկուշաբթի, Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութիւնը «Լուսահանութեան խնդրին» հարցով նամակ յղեց Երուսաղէմի խնդիրներով զբաղող՝ Նախարար Նաթան Շարանսֆիին, հրաւիրելով անոր ուշադրութիւնը յիշեալ հարցին վրայ եւ շեշտելով անոր կարեւորութիւնը հայ ժողովուրդի հոգեւոր կեանքէն ներս: Արտաքին Գործոց Նախարար՝ Վարդան Ոսկանեան սոյն նամակով կը խնդրէ Սթաթուս Քուոյի վերահաստատումը այս հարցով եւ անհասկացողութեան վերջ մը դնել:

25.- 21 Ապրիլ 2003, Երկուշաբթի, «Լուսահանութեան խնդրով» Հայոց Պատրիարքարանը ներկայացնող՝ Փաստարան կէսն էրշթէյն Երուսաղէմի խնդիրներով զբաղող Նախարար՝ Նաթան Շարանսֆիին ուղարկեց մանրամասնեալ «Լուսաւորեայի արարողութեան» խնդիրը Յունաց Պատրիարքին հետ, այնտեղ ներկայացնելով Հայոց Պատրիարքարանի լիիրաւ Իրաւունքը Սուրբ Գերեզմանի մատուոր մտնելու եւ վառելու Սրբազան Լոյսը Սուրբ Գերեզմանի Մարմարին վրայ գետեղուած կանթեղէն եւ թէ Հայոց Պատրիարքարանը կենդանի վկաներ ունի, որոնք Սուրբ Գերեզմանի մատուոր մտած ու Սրբազան Լոյսը վառած են ուղղակիօրէն այնտեղ գետեղուած կանթեղէն:

26.- 21 Ապրիլ 2003, Երկուշաբթի, Երուսաղէմի հարցերով զբաղող Նախարար՝ Նաթան Շարանսֆի ժողովի հրաւիրեց Յունաստանի հիւպատոսը եւ Հայաստանի Պատույ Հիւպատոսը, «Լուսաւորեայի արարողութեան հարցով» խորհուրդ ստանալու: Սոյն հանդիպման Յունաստանի Հիւպատոսը չժամանեց: Նախարար Շարանսֆի Հայաստանի Պատույ Հիւպատոսին յանձնեց՝ Տիար Յուլակ Մոմենեանին առաջարկեց ընդունիլ Կրօնից Նախարարութեան կողմէ առաջարկուած զիջումնաւոր առաջարկ-համաձայնագիրը, ուրտեղ Հայոց Լուսահանը կը մտնէ Յունաց Պատրիարքի հետ Սուրբ Գերեզմանի մատուոր, բայց Սրբազան Լոյսը կը վառէ Յունաց Պատրիարքէն եւ ոչ ուղղակիօրէն այնտեղ գետեղուած կանթեղէն:

27.- 22 Ապրիլ 2003, Երեքշաբթի, Յունաց եւ Հայոց Պատրիարքներուն միջեւ հանդիպում տեղի ունեցաւ Նախարար Շարանսֆիի գրասենեակին մէջ, Լուսահանութեան հարցով: Սոյն ժողովին նաեւ հրաւիրուած էին Յունաստանի եւ Հայաստանի հիւպատոսները: Յունաստանի հիւպատոսը նորէն չժամանեց ժողովին: Նախարար Շարանսֆի կրկին առաջարկեց Կրօնից Նախարարութեան առաջարկը ընդունիլ: Երկու կողմերը մերժեցին: Շարանսֆի յանձնարարեց երկու կողմերը իրար հետ նստին եւ համաձայնութեան կերպ մը գտնեն, որովհետեւ Իսրայէլի Պետութիւնը չուզեր նման հարցերով ընդհանրապէս միջամուխ ըլլալ մասնաւորապէս որոշումներ կայացնել: Որոշուեցաւ, որ երկու կողմերու փաստարանները իրար հետ հանդիպին եւ համաձայնութեան եզր մը գտնեն:

28.- 24 Ապրիլ 2003, Աւագ Հինգշաբթի, Հայաստանի Պատույ Հիւպատոսը հանդիպեցաւ Երուսաղէմ Հին Քաղաքի Ոստիկանատան Պատասխանատու Քոլոնէլ՝ Նիսսիմ Շախամի հետ «Լուսաւորեայի արարողութեան» հարցով: Քոլոնէլ Նիսսիմ Շախամի առաջարկեց երկու Պատրիարքները հանդիպին իրար հետ եւ համաձայնութեան եզր մը գտնեն: Պատույ Հիւպատոս՝ Պրն. Մոմենեան համաձայնութիւնը առ-



նել է յետոյ Պատրիարք Սրբազան Հօր, տեղեակ պահեց Քոլոնէլ Նիսսոն, որ Հայոց Պատրիարքը պատրաստ է հանդիպիլ: Պատրիարք Սրբազան Հայրը չմասնակցեցաւ «Խաւարման Գիշեր»ի կարեւոր արարողութեան, յուսալով որ նման հանդիպում մը կրնայ տեղի ունենալ նոյն գիշերին: Քոլոնէլ Նիսսոն փորձած է համոզել Յունաց Պատրիարքը շտապ հանդիպում մը ունենալու յիշեալ հարցով, եւ վերջինս մերժած է հանդիպիլ:

29.- 26 Ապրիլ 2003, Աւագ Շաբաթ «Լուսաւորեայի Արարողութիւն ի Սուրբ Յարութիւն»: Արարողութիւնը տեղի ունեցաւ քաղմաքի ոստիկաններու հսկողութեան տակ, Ս. Յարութեան Տաճարի արտաքին շրջափակէն սկսելով: Յունաց Թափօրին երրորդ դարձին, երբ Յունաց Իրինիոս Պատրիարքը մօտեցաւ Գերեզմանի մուտքին, իրեն միացաւ Հայոց Լուսահան՝ Գոսսան Վարդապետը: Յունաց Պատրիարքը իր զգեստները հանել է յետոյ, քացուեցաւ Սուրբ Գերեզմանի դուռը ու ներս մտան Յունաց Պատրիարքը եւ Հայոց Լուսահանը: Յունաց Պատրիարքը մտաւ Սուրբ Գերեզմանի մատուռը ու ծունկի եկաւ Սուրբ Գերեզմանի մատրան մուտքէն անմիջապէս յետոյ, որպէսզի Հայոց Լուսահանը չկարողանայ մտնել եւ ծունկի գալ իր կողքին: Հայոց Լուսահանը խնդիր չյարուցեց ու ծունկի եկաւ Սուրբ Գերեզմանի մատրան մուտքի կամարին տակ: Յունաց Պատրիարքի եւ Հայոց Լուսահանի լոյսեայն աղօթքէն յետոյ, Յունաց Պատրիարքը վառեց իր ձեռքի մոմերու տրցակը Գերեզմանի Մարմարին վրայ գետեղուած կանթեղէն: Հայոց Լուսահանը նամբայ տալով Յունաց Պատրիարքին, մտաւ եւ վառեց իր ձեռքի մոմերու տրցակը Գերեզմանի մարմարին վրայ գետեղուած կանթեղէն, ու անմիջապէս դուրս գալով Սուրբ Գերեզմանի մատուռէն յառաջացաւ դէպի հարաւային պատուհանը: Եւ զուգընթաց Յունաց Պատրիարքին հետ Սրբազան Լոյսը դուրս տուին լուսակիրներուն, հիւսիսային եւ հարաւային պատուհաններէն:

#### ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

30.- Թէեւ Աւագ Շաբաթ «Լուսաւորեայ»ի արարողութեան ընթացքը տեղի ունեցաւ խաղաղ մթնոլորտի մէջ, սակայն խնդիրն չյանգեցաւ քարոտ լուծման մը: Ասոր որպէս արդիւնք Հայոց Պատրիարքարանը 27 Ապրիլ 2003ին, Կիրակի, հաղորդագրութիւն մը խմբագրեց «Լուսաւորեայի արարողութեան» հարցով: Սոյն հաղորդագրութիւնը յղուեցաւ բոլոր հայ եւ միջազգային մամուլին, տեղեկացնելով 26 Ապրիլ 2003 Աւագ Շաբթուան «Լուսաւորեայի արարողութեան» խաղաղ բայց ոչ գոհացուցիչ ընթացքին մասին: Հայոց Պատրիարքարանը սոյն հաղորդագրութեամբ կը յայտարարէ, թէ յիշեալ հարցը դեռ չէ յանգած իր քարոտ լուծումին ու կը սպասուի հարցը հետապնդել օրինական միջոցներով:

Պատրաստեց՝  
Բագրատ Արդ. Պուրճեքեան